

Cseh könyvtörténeti kiadványok. A cseh könyvtörténeti kutatások egyik legnagyobb vállalkozása a 2012-ben indult úgynevezett PROVENIO program (<https://www.provenio.net/>). Az ambiciózus célok eléréséhez konzorcium alakult, amelynek vezető tagjai a cseh Nemzeti Könyvtár, a Nemzeti Múzeum és az ottani Műemlékvédelmi felügyelőség. Mellettük számos programpartnert is fel lehet sorolni. A fő cél, a Cseh Köztársaság területén lévő régi könyvvállományok egységes katalógusának összeállítása, és főként a 'proveniencia' jegyek alapján – erre utal a PROVENIO elnevezés is – a régebbi korok könyvtárainak állományrekonstrukciója. A 'proveniencia' szó tág értelmezésével dolgoznak. Ide tartoznak a régi könyvek kézirásos bejegyzései általában, külön is a kéziratos szerzői ajánlások, a 'supralibros'-ok, a nyomtatott 'exlibris'-ek, az egykori gyűjteményhez köthető raktári jelzetek. Ezekhez hasonlóan rögzítik a könyvekben található minden olyan bejegyzés szövegét, amely a könyv használatára utal, vagy éppen a tulajdonosok életére vonatkozik (családi események – születés, halál stb. – feljegyzései). A program különös hangsúlyt fektet az egykori főúri gyűjtemények anyagára, amelyek nagyjából ma is különféle kastélyokban találhatóak, és jelentős részük a restitúciós eljárások során újra magántulajdonba került. Sajnos ezek csak körülményesen érhetők el a tudományos kutatás számára. A kutatás első fázisában éppen ezért a kastélykönyvtárakra koncentráltak. A cseh Nemzeti Múzeumban koordinált tevékenységnek a fő eredménye egy adatbázis, de időről időre kötetkatalógusokkal is jelentkeznek. Sőt a nem túl régi, és már a Múzeum könyvtörténész csapatához kötődő munkatársak által publikált kötetkatalógusok anyagát is rögzítik az adatbázisban. Az egyik ilyen katalógus a 2001-ben megjelent, a Nemzeti Múzeum Könyvtárában és a látóközösségben tartott kastélyok könyvtáraiban őrzött ősnymtatványokról.

Katalog prvotisků Knihovny Národního muzea v Praze a zámeckých a hradních knihoven v České republice, zpracovali Jitka Šimáková, Jaroslav Vrchotká, Ivan Elyjiv, Jana Jakšová, Petr Mašek, Ivana Pešoutová, Marie Sporková, Helga Turková, Praha, Koniasch Latin Press, 2001. 540 p.

A munkáknak a 19. század óta számos előzménye ismert, de éppen az egységes számítógépes nyilvántartást előkészítendő készült el ez a 21. század eleji leírási és kötetazonosítási szokásokat alkalmazó új katalógus 2005 ősnymtatványról. Az egyes művek és kötetek bemutatása egységesen tartalmazza a bibliográfiai leírás és a nemzetközi azonosító számokkal való ellátás mellett a részletes példányleírást, a kötését és a kéziratos és nyomtatott proveniencia-jegyekét, azok betűhű közlésével. A mutatórendszerben a kötetleírásokban szereplő szerzői nevek mellett külön található a kiadói helyek és nyomdászok indexét, a különféle azonosító számokkal való konkordanciákat, és a számunkra legizgalmasabbat, a tulajdonosi bejegyzések mutatóját. Ebből derül ki, hogy Thurzó György könyvtárának egyes darabjait (egy részét?) a Czobor család szerezte meg. Az 1949. szám alatt leírt Valerius Maximus-kötet (*Facta et dicta memorabilia*, Venezia, 1494, HC 15973) 1659-ben még Czobor Imréé volt. A PROVENIO-kutatások folytatását, magyar szempontból, ez a könyvtártörténeti pillanat teszi igazán izgalmassá. A folytatásban ugyanis a 16. századi nyomtatványok kötetkatalógusai bizonyítják, Czobor Imre komoly könyvgyűjteménnyel bírt, amelynek anyaga – egyelőre nem tudjuk hogyan, és milyen alkalommal (házasság? vásárlás?) – Münchengäztzbe (Mnichovo Hradiště) került, a Wallenstein családhoz.

Tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky, 1–3. část, red. Pavel Hájek, Petr Mašek, Zuzana Hájková, Praha, Národní muzeum, Národní památkový ústav, 2015. 965, 968, 959 p.

E három kötetben 7244 antikva teljes leírását vehetjük kézbe, amelyek közül csak kettő volt Thurzó Györgyé, azonban Czobor Imre tulajdonjegyét további 62 kötetben találjuk meg. A munka folytatódik a 17. századi könyvek bemutatásával, reméljük, a Czobor-könyvtár így jelentős részben

rekonstruálhatóvá válik. Fény derülhet továbbá arra is, miként és mikor kerültek a könyvek a Fel-földről Mlada Bolesláv környékére. Nagyon érdekes azonban az is, miként jutottak a könyvek Czoborhoz. Oláh Miklós egy könyve feltehetően az Esterházy–Thurzó házasság mentén került a Thurzókhöz, onnan Czobor Imréhez (Oláh–Thurzó György–Czobor Imre bejegyzések vannak a könyvben).

A Sziny család Gömör és Torna vármegyékben élt a kora újkorban. Sziny Jánosról azt tudtuk eddig, hogy Torna vármegye alispánja volt valamikor a 17. század elején. Most öt 16. századi könyvének bejegyzései alapján mondhatjuk, hogy 1939 körül halhatott meg, mert akkor kerültek ezek Czobor Imréhez, feltételezzük, hogy özvegye eladta gyűjteményét. Mind az öt könyv történeti mű, vagyis Sziny alakja jól illik az eddigi, a köznemesek műveltségéről kialakított képbe.

A 16. századi könyvek katalógusa azonban további magyar gyűjtők könyveit is felfedi számkunkra. Az ismert könyvgyűjtők, mint Hans Dernschwam, Oláh Miklós vagy éppen a Pálffy család egy-egy tagja (mint Pálffy György) mellett kevésbé ismertek nevei is előkerülnek. Ocsovsky Antal a 18. század végén volt esperes, plébános. Két könyve bukkan fel a František Švenda Hradec Královéi patikus bibliotékájában, de ez igazából azért érdekes, mert igazolja, a beszercebányai jezsuiták könyvtára a rend felszámolása után részben világi papok kezébe került.

A kötetek a közép-európai humanista és reformátor értelmiség ismert alakjainak egy-egy könyvét is felszínre hozták. Hugo Blotius és Tycho Brahe neve mellett Johannes Alexander Brassicanus bukkan fel a mutatóban, jóllehet ez utóbbi éppen tévedés, mert a könyvek bejegyzésében Johannes Ambrosius Brassicanus szerepel, aki a kánonjog tanára volt Bécsben.

Itt csak néhány, magyar szempontból is fontos nevet emeltünk ki, természetesen a Cseh Királyság nemességének, egyetemi és sokszor kisvárosi értelmiségének a könyvtára összetételére mutat rá elsődlegesen a vállalkozás.

A következő ismertető kötet már egy másik korszakra vonatkozik, de nem kevésbé fontos alapvetés. Mintaként is szolgálhat a magyar *Clavis Typographorum Regni Hungariae* program munkálatainak előrehaladtával kötelezően kiadandó kötetekhez. Egy 'prosopográfiai' kötet, amelyben a Cseh Királyság nyomdászainak, könyvkereskedőinek, illetve réz- és kőmetszet-nyomatóinak életrajzi adatai, a tevékenységükre vonatkozó fő jellemzők leírásával találhatók.

Claire Madl–Michael Wögerbauer–Petr Piša, *Buchwesen in Böhmen 1749–1848, Kommentiertes Verzeichnis der Drucker, Buchhändler, Buchbinder, Kupfer- und Steindrucker*, Wiesbaden, Harrassowitz, 2019 (Buchforschung, Beiträge zum Buchwesen in Österreich, 11). 508 p.

Fontosnak tartom kiemelni azt a szemléleti alapot, amely ezt a könyvet összeköti a Peter R. Frank és Johann Frimmel által összeállított kötettel, amelyben ők a Bécsben tevékenykedő nyomdászok, könyvkereskedők és kiadók közösségének tagjait vették számba. A szemléleti alap birodalmi. Ez az, amit sokszor elfeledünk, akkor, amikor a magyar, a szlovák, a horvát stb. nemzeti történelmet kutatjuk, elemezzük és írjuk. A Habsburg Birodalom kapcsán hajlamosak vagyunk nem tudomásul venni azt, amit számonkérnénk a szlovákoktól, románoktól stb. a Magyar Királyságra nézve. Tudniillik azt, hogy az állami keretek, tetszik, nem tetszik, számos intézményi rendszer működését meghatározzák. A 18–19. század fordulóján – 1750–1805 – pedig a Birodalom szervezőereje már volt olyan erős, hogy a teljes területre kiterjedő akaratot érvényesítse, illetve a lehetőségeket biztosítsa. Nem véletlen, hogy mindkét kötet, a bécsi és a cseh királyságbeli helyzetet dokumentáló azonos szempontokat követ a leírásban, és a kiadók tevékenységének megítélésben. Ebben a kötetben az előző tömör, lényegre törő, de nem részletező, már ami a nyomdák, kiadók állapotának bemutatását illeti. Ezt inkább egy követő kötetben végezték el a szerzők, és mások, igaz, ezt cseh nyelven tették.

Claire Madl–Michael Wögerbauer–Petr Piša, *Na cestě k „výborné zřízenímu knihkupectví”, Protagonisté, podniky a síť knižního trhu v Čechách (1749–1848)*, Praha, Academia Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2019. 384 p.

A tanulmányok egy jól működő könyvkereskedelmi rendszer megteremtésének irányába tett lépések bemutatásával kezdődnek, gondosan bemutatva és elemezve azokat a gazdasági feltételeket, amelyek a munka kereteit adták. Ez az a terület, ahol leginkább érvényesül az említett „birodalmi látókör”. Számba veszik a jelentősebb helyi könyves embereket, leírva a külföldi környezetet is, amelyhez ezek tevékenységükkel kötődtek. Ennek tükrében elemzik a Cseh Királyságba érkezett könyvanyag tematikus összetételének változásait.

Prága Bécs filiáléjaként is értelmezhető (Trattnerék, Jan Nepomuk Schönfeld) a vizsgált időszak kezdetén, majd megismerjük az országon belüli hálózat kiépítésének folyamatát. A vidéki városok helyzetét néhány esettanulmányon keresztül érzékeltetik a szerző (példaként említem Benedikt Pfeiffert Libeneceből).

A könyv utolsó fejezetei a könyves társadalom és környezetének társadalomtörténetét adják, bemutatva hogyan alakult az irodalmi ízlés. Természetesen nem feledve a kölcsönkönyvtárak és az olvasókörök szerepét ebben a folyamatban.

MONOK ISTVÁN